

Теми 6-7

Форми організації навчання у вищій школі.

Методика підготовки і проведення семінарсько-практичного заняття.

Організація самостійної роботи.

Методи і форми контролю успішності студентів

Лекції 8-9. План

1. Основні дидактичні цілі та функції практичних і семінарських занять.
2. Типи та структура практичних і семінарських занять у вищій школі.
3. Методика організації і проведення практичних, лабораторних і семінарських занять.
4. Самостійна робота студентів та її методика.
5. Поняття контролю навчальної діяльності студентів: функції, принципи організації, методи, види та форми.
6. Тестування. Форми тестових завдань та методи оцінювання критеріїв якості тестів.

Основні дидактичні цілі та функції практичних і семінарських занять

Семінар (від лат. “*seminarium*” – “розсадник”, переносно – “школа”) – це особлива форма навчальних практичних занять, яка полягає у самостійному вивченні студентами за завданнями викладача окремих питань і тем лекційного курсу з наступним оформленням навчального матеріалу у вигляді рефератів, доповідей, повідомлень тощо.

Основними дидактичними цілями їх проведення є:

- ❖ забезпечення *педагогічних умов* для поглиблення і закріплення знань студентів з основ даного курсу, набутих під час лекцій та у процесі вивчення навчальної інформації, що виноситься на самостійного опрацювання;
- ❖ спонукання студентів до *колективного творчого обговорення* найбільш складних питань навчального курсу, активізація їх до самостійного вивчення наукової та методичної літератури, формування у них навичок самоосвіти;
- ❖ оволодіння *методами аналізу* фактів, явищ і проблем, що розглядаються та формування умінь і навичок до здійснення різних видів майбутньої професійної діяльності.

Семінарські заняття виконують такі **основні функції** :

- ❑ **навчальну** (поглиблення, конкретизацію, систематизацію знань, засвоєних під час лекційних занять та у процесі самостійної підготовки до семінару);
- ❑ **розвивальну** (розвиток логічного мислення студентів, набуття ними умінь працювати з різними літературними джерелами, формування умінь і навичок аналізу фактів, явищ, проблем тощо);
- ❑ **виховну** (патріотичне виховання, виховання економічної, екологічної культури і мислення, прищеплення інтересу до вивчення конкретної дисципліни та до фаху, формування потреби здорового способу життя тощо);
- ❑ **діагностично-корекційну та контролюючу** (контроль за якістю засвоєння студентами навчального матеріалу, виявлення прогалин його засвоєнні та їх подолання) та ін.

Визначаючи **методичну концепцію** організації і проведення семінарських занять, слід виходити з того, що:

- ✓ під час вивчення різних дисципліни студенти повинні засвоїти їх **провідні ідеї** (*зміст понять, положень, законів, теорій та ін.*); знати галузі їх використання; вміти застосовувати набуті знання, вміння й навички під час вивчення фахових дисциплін, у майбутній практичній діяльності тощо;
- ✓ до семінарських занять ставляться **загальнодидактичні вимоги** (*науковість, доступність, єдність форми і змісту, забезпечення зворотного зв'язку, проблемність та ін.*);
- ✓ у методиці проведення семінарських занять є **певні особливості**, зумовлені логікою викладання конкретної дисципліни;
- ✓ необхідно забезпечити високий рівень **мотивації** (вивчення теми слід розпочинати із з'ясування її значення для засвоєння даної чи інших дисциплін, у майбутній професійній діяльності тощо);
- ✓ дотримання принципу професійної спрямованості та здійснення різнорівневих міжпредметних зв'язків з іншими дисциплінами, практичним навчанням забезпечує формування єдиної системи знань умінь та навичок студентів;
- ✓ важливим є також формування професійної культури і мислення;
- ✓ у процесі проведення семінарського заняття необхідно забезпечувати органічну єдність теоретичного і дослідницько-експериментального пізнання;
- ✓ семінарські заняття мають гармонійно поєднуватися з лекційними, практичними і лабораторними заняттями та самостійною роботою студентів.

Відмінною особливістю семінару як форми навчальних занять є:

- ❖ активна участь самих студентів у з'ясуванні сутності проблем, питань, що були винесені на розгляд;
- ❖ викладач надає студентам можливість вільно висловлюватися під час розгляду питань, що винесені на обговорення, допомагає їм вірно будувати свої міркування;
- ❖ така навчальна мета семінару вимагає, щоб студенти були добре підготовлені до заняття;
- ❖ якщо студенти не підготовлені до заняття, то семінарське заняття перетворюється у фронтальну бесіду (викладач задає питання, студенти відповідають на них).

Значне місце в системі підготовки фахівців посідають **практичні заняття**. Головне їх завдання – закріплення, переведення у довготривалу пам'ять теоретичних знань, формування навичок і вмінь з тієї чи тієї навчальної дисципліни, оволодіння апаратом наукових досліджень.

Мета практичного заняття – поглиблене вивчення дисципліни, деталізація отриманих знань, вироблення навичок професійної діяльності.

Практичне заняття (лат. *praktikos* – діяльний) – форма навчального заняття, під час якої викладач організовує для студентів аналіз окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує навички і вміння їх практичного застосування, через індивідуальне виконання відповідно сформульованих завдань.

Основні завдання практичних занять:

- поглиблення та уточнення знань, здобутих на лекціях і в процесі самостійної роботи;
- формування інтелектуальних навичок і вмінь планування, аналізу й узагальнень, опанування навичок організації професійної діяльності;
- накопичення первинного досвіду організації виробництва та технікою управління ним;
- оволодіння початковими навичками керівництва, менеджменту та самоменеджменту.

Практичні заняття мають відповідати таким вимогам:

- розуміння з боку студентів необхідності володіти базовими теоретичними знаннями;
- усвідомлення необхідності вироблення навичок і вмінь, що мають професійну спрямованість;
- забезпечення оптимальних умов для формування навичок і умінь (санітарно-гігієнічних, дидактичних, виховних);
- навчання студентів раціональних методів оволодіння навичками і вміннями;
- забезпечення самостійної діяльності кожного студента;
- дотримання систематичності й логічної послідовності у формуванні навичок і умінь студентів;
- розроблення завдань для практичних занять з чіткою професійною спрямованістю;
- широке включення в систему практичних занять творчих завдань;
- систематичний контроль за виконанням практичних завдань;
- постійне заохочення практичної навчальної діяльності студентів.

Лабораторне заняття (лат. *labor* – праця) – форма навчального заняття, на якому студенти під керівництвом викладача (науково-педагогічного працівника) особисто проводять натурні або імітаційні експерименти чи досліди з метою перевірки й підтвердження окремих теоретичних положень навчальної дисципліни, набувають практичних навичок роботи з лабораторним обладнанням, устаткуванням, вимірювальною апаратурою, обчислювальною технікою, оволодівають методикою експериментальних досліджень у конкретній предметній галузі.

Завданням лабораторних занять з даної дисципліни є:

- Сприяти зв'язку теорії з практикою;
- Здобувати навички науково-дослідної роботи, розвивати самостійність у формуванні вмінь та засвоєнні знань, активізувати творчу діяльність студентів.

Різновидом лабораторних робіт у вищій школі є **лабораторний практикум** – система спеціально розроблених, змістовно і методично об'єднаних лабораторно-практичних занять за великим розділом, темою чи цілісним навчальним курсом. Під час практикуму студентам зазвичай пропонують складніші і трудомікіші роботи, які повинні сприяти формуванню фахівця, в арсеналі якого мають посісти чільне місце дослідницькі вміння у відповідній практичній галузі.

Методика підготовки і проведення лабораторно-практичних робіт охоплює декілька етапів:

Попередня підготовка до лабораторної роботи полягає у вивченні студентами теоретичного матеріалу у відведений для самостійної роботи час, ознайомлення з інструктивними матеріалами з метою усвідомлення завдань лабораторної роботи, техніки безпеки при роботі з електричними приладами, хімічними та вибуховими речовинами тощо.

Консультування студентів викладачами і допоміжним персоналом з метою надання вичерпної інформації, необхідної для самостійного виконання запропонованих викладачем завдань, ознайомлення з правилами техніки безпеки при роботі в лабораторії.

Попередній контроль рівня підготовки студентів до виконання конкретної роботи (отримання так званого «допуску» до виконання роботи).

Самостійне виконання студентами завдань відповідно до окресленої навчальною програмою тематики.

Опрацювання, узагальнення отриманих результатів лабораторної роботи і оформлення індивідуального звіту.

Контроль і оцінювання викладачем результатів роботи студентів.

У практиці вищих навчальних закладів сформувалися різні **підходи до методики проведення лабораторних занять:**

1. **За місцем лабораторних робіт у структурі навчальної дисципліни:** виконання лабораторних робіт чи тематичного лабораторного практикуму після теоретичного курсу (послідовний метод);

2. **За організаційними особливостями:** фронтальні лабораторні роботи (коли всі студенти виконують одне й те ж завдання на одному обладнанні) та групові лабораторні роботи (коли студенти поділені на підгрупи з 2-4 осіб, які виконують різні за тематикою, планом і змістом роботи).

Фронтальні і групові форми лабораторно-практичних занять мають свої недоліки і переваги, які слід враховувати. До переваг фронтальних лабораторних робіт можна віднести:

- безпосередній зв'язок з матеріалом, що вивчається, і засвоюється одночасно усіма студентами;
- реалізацію принципів систематичності і послідовності;
- сприятливі умови для викладача: усний інструктаж перед початком роботи і в процесі її виконання, підготовка типового обладнання, досить легкий контроль за виконанням студентами лабораторної роботи та її результатами.

Різновиди лабораторних робіт:

1. **Ознайомчі лабораторно-практичні роботи**, що передбачають формування вмінь і навичок користування приладами, пристроями, необхідних для виконання професійних завдань.
2. **Підтверджуючі лабораторно-практичні роботи**, виконання яких має на меті підтвердження правильності отриманих теоретичних знань.
3. **Частково-пошукові лабораторно-практичні заняття**, що стимулюють самостійність та творче мислення студентів. В інструкціях та методичних рекомендаціях до таких робіт окреслюється тема, мета, завдання, загальний план досліджень та орієнтований перелік запитань, на які слід знайти відповіді. Студенти самостійно деталізують план дослідження і вибирають траєкторію руху для досягнення мети дослідження.
4. **Дослідні практичні роботи** мають лише мету дослідження, усі інші етапи роботи студенти планують самостійно. Такий вид лабораторних робіт вимагає великих часових затрат, високої інтелектуальної напруги і передбачає відповідне оцінювання.

Типи та структура практичних і семінарських занять у вищій школі

В сучасній вищій школі, залежно від завдань і змісту, найбільш поширені три **типи семінарських занять**:

- ❖ просемінари,
- ❖ традиційні (тематичні) семінари,
- ❖ спецсемінари.

Просемінар – заняття, яке готує до семінару, проводиться на перших курсах, метою якого є ознайомлення студентів зі специфікою самостійної роботи, з літературою, першоджерелами, методикою роботи над ними. **Метою** просемінарів є адаптація першокурсників до лекційно-семінарської форми навчання у ВНЗ. **Головним завданням** просемінарських занять є формування у студентів умінь працювати з підручниками, першоджерелами, виконувати реферативні дослідження, готувати тези, доповіді та наукові виступи. Тобто, просемінари є своєрідними практикумами для підготовки першокурсників до навчально-пізнавальної діяльності на лекціях, у процесі практичних занять та самостійної роботи.

Традиційний (тематичний) семінар орієнтований на обговорення групи проблем, які вивчались студентами самостійно або опрацьовувалися на лекції. Серед тематичних семінарів найчастіше використовуються такі **різновиди**:

- розгорнута бесіда за раніше складеним планом;
- невеликі доповіді студентів з наступним обговоренням учасників.

На старших курсах студентів залучають до участі в **спецсемінарах**, спеціально організованому спілкуванню дослідників-початківців з провідними фахівцями в певній науковій галузі чи професійній сфері. Спецсемінар найчастіше набуває характеру залучення студентів до наукової школи, привчає студентів до науково-професійної творчості.

Типова структура семінарського заняття

Етапи семінару	Зміст і характеристика етапу
Організаційна частина	Мета – мобілізувати студентів до навчання; активізувати їхню увагу; створити робочу атмосферу для проведення заняття. Етап містить привітання викладача зі студентами, виявлення відсутніх, перевірку підготовленості до заняття (можливе коротке фронтальне опитування, короткий тест і т. п.)
Мотивація та стимулювання навчальної діяльності	Передбачає формування потреби вивчення конкретного навчального матеріалу, повідомлення теми, мети та завдань семінару. Мотивація сприяє чіткому усвідомленню мети семінару, що полягає у досягненні кінцевого, запланованого результату спільної діяльності викладача і студентів
Обговорення проблем, винесених на семінарське заняття	Полягає у обговоренні і керуванні процесом розгляду основних питань семінару відповідно до обраного виду і методики його проведення. Викладач має подбати про поетапне обговорення і розуміння студентами вивченої навчальної інформації

Типова структура семінарського заняття (продовження)

Етапи семінару	Зміст і характеристика етапу
Діагностика правильності засвоєння студентами знань	Полягає у з'ясуванні причин нерозуміння певного елемента змісту навчальної інформації, невміння чи помилковості виконання інтелектуальної або практичної дії. Здійснюється за допомогою серії оперативних короткочасних контрольних робіт (письмових, графічних, практичних), усних фронтальних опитувань, тренінгу (за необхідності з використанням комп'ютерної техніки)
Підведення підсумків	Передбачає коротке повідомлення про виконання запланованої мети, завдань заняття (аналіз того, що було розглянуто, якість діяльності групи і окремих студентів, оцінювання їхньої роботи)
Організація позааудиторної самостійної роботи студентів	Містить пояснення щодо змісту завдання, методики його виконання, коротку анотацію рекомендованих джерел інформації, пропозиції щодо виконання індивідуальних завдань

Види семінарських занять

Вид семінару	Характеристика виду
Семінари - бесіди	<ul style="list-style-type: none">▪ найпростіша форма семінару, побудована на основі <u>евристичної бесіди</u> (студенти дають відповіді на запитання, що мають проблемний характер і вимагають творчого, продуктивного мислення, як-от: “Чому ...?”, “Як Ви вважаєте...?”, “Чим можна пояснити... ?” тощо);▪ <u>дискусія</u> (від лат. <i>розгляд, дослідження</i>) є вищим рівнем евристичної бесіди; найбільш поширеними і ефективними є: “<i>круглий стіл</i>”, <i>форум, дебати, симпозіум</i> (базуються на обміні думками між усіма учасниками, що привчає студентів самостійно мислити, сприяє розвитку аналітичних навичок, розвиває здатність до виваженої аргументації, обстоювання власної точки зору, адекватно оцінювати себе та поважати думки інших);▪ може проводитися шляхом розгляду питань у вигляді невеликих <u>доповідей</u> студентів та подальшого <u>обговорення</u> учасниками семінару;

Види семінарських занять (продовження)

Вид семінару	Характеристика виду
З використанням ігрових ситуацій	<ul style="list-style-type: none">▪ проводяться у формі <u>пізнавальної гри</u> за типом телевізійних ігор (наприклад: “Що, де, коли?”, “Брейн-ринг”, “КВК” та ін.);▪ ефективним різновидом є <u>рольові ігри</u>, що проводяться у формі <u>наукових конференцій</u> (на них студенти-доповідачі виступають у ролі <i>експертів</i> з того чи іншого питання; їхні доповіді рецензуються і оцінюються групою рецензентів – до 3-х чоловік); студенти, які незгідні з деякими положеннями, висвітленими у доповідях експертів, виступають у ролі опонентів; веде конференцію студент-головуючий, який надає слово усім учасникам гри, підводить підсумки після кожної доповіді, організовує обговорення тощо);▪ різновидом рольових ігор є <u>прес-конференції</u> (студент, який виконує роль <i>прес-секретаря</i> веде конференцію; студенти-журналісти ставлять запитання експертам з проблем, що винесені на розгляд семінару)

Види семінарських занять (продовження)

Вид семінару	Характеристика виду
Наукові семінари	<ul style="list-style-type: none">▪ характеризуються високим рівнем узагальнення знань, умінь, навичок; дидактичні цілі і завдання цього заняття реалізуються шляхом <u>заслуховування</u> і широкого <u>аналізу</u> звітів студентів про проведену науково-пошукову роботу;▪ проводяться у формі <u>наукових конференцій</u>; на них студенти виступають з доповідями, у яких висвітлюють результати виконаної ними науково-пошукової роботи, підготовки до студентських наукових конференцій тощо
Міжпредметні семінари	проводяться одним або різними викладачами; на них обговорюється навчальна інформація, яка є предметом вивчення декількох дисциплін.

Структура практичного заняття: попередній контроль знань, навичок і вмінь студентів; формулювання загальної проблеми та її обговорення за участю студентів; розв'язування завдань та їх обговорення; розв'язування контрольних завдань, їх перевірка й оцінювання. Оцінки за окремі практичні заняття враховують, виставляючи підсумкову оцінку з відповідної навчальної дисципліни.

Структура лабораторного заняття: проведення поточного контролю підготовленості студентів до виконання конкретної лабораторної роботи, виконання її завдань, підготовка індивідуального звіту про виконану роботу і захист його перед викладачем. Виконання лабораторної роботи оцінюється викладачем. Підсумкові оцінки за виконання лабораторних робіт враховуються при визначенні семестрової підсумкової оцінки з відповідної навчальної дисципліни.

Різноманітність практичних занять витікає із практичної частини. Це можуть бути обговорення рефератів, дискусії, розв'язування задач, доповіді, тренувальні вправи, спостереження, експерименти.

Практичне заняття – конференція.

Студенти «перевтілюються» у дослідників з конкретної проблеми, що зазначена у планах до заняття (здебільшого п'ять-шість питань). Студенти розподіляються на *дослідників-доповідачів* (п'ять осіб), *опонентів* (п'ять осіб), *учасників конференції* – більшість студентів. Обирається *керівник секції* та *секретар*. Викладач, залежно від мети заняття, може бути *ментором*, *модератором* або *координатором-спостерігачем*. Головне завдання – підготувати студентів до участі у конференціях різного рівня, тому питання до семінарського заняття будуть доповідями науковців з різних країн світу. Отже, на практичних такого типу використовують рольові ігри. Виступи учасників оцінюють колективно.

Практичне заняття – захист курсової (дипломної) роботи.

Мають важливе значення для фахової освіти випускників. Досвід свідчить, що студентів важко підготувати стислий виступ, рецензію на роботу, тому заняття і передбачає розвиток саме цих навиків. Групу студентів поділяють на *авторів* дослідної роботи (п'ять-шість осіб), *рецензентів* (п'ять-шість осіб), *опонентів* (п'ять-шість осіб), *членів комісії*, яка оцінює виступи.

Практичне заняття – диспут.

Ця форма роботи в університеті, як і попередні, пов'язана з мотивацією діяльності студентів, передбачає розвиток їх комунікативних умінь, які так необхідні майбутньому економісту, менеджеру, політику тощо. Можна обрати декілька тем з курсу, щоби вдосконалювати вміння вести дискусію, науковий діалог з опонентами, рецензентами, коректно ставити запитання дослідникам, чітко та логічно на них відповідати.

Практичне заняття – «вибори».

На цьому занятті моделюються ситуації, які допоможуть порівняти два типи виборів (демократичні й недемократичні) і показати перевагу перших. Викладач призначає *комітет* з кількох студентів, який визначає імена кандидатів. З'ясовуються відмінності під час голосування за одну кандидатуру, або можливість обирати за альтернативним списком. Відзначаємо у процесі обговорення, які почуття викликає у виборців голосування за кандидатуру, що є у списку єдиною. Друга мета заняття: сформуванню суспільно-громадянську позицію, відповідальність за майбутнє держави. Отже, на такому занятті викладач може допомагати формуванню загальнолюдських цінностей, демократичних ідеалів.

Методика організації і проведення практичних, лабораторних і семінарських занять

Методика підготовки і проведення семінарських занять передбачає:

- повідомлення студентам теми, плану семінарського заняття та рекомендованої літератури (найкраще подати студентам інструктивну карту проведення семінарського заняття);
- опрацювання та осмислення теоретичного матеріалу відповідної теми відповідно до плану семінарського заняття та рекомендованої літератури;
- підготовку до обговорення питань *інформаційного* блоку у формі діалогу, дискусії, диспуту, конференцій тощо (за планом заняття);
- підготовку, проведення фрагментів навчальних занять, на яких використовуються *традиційні* форми організації навчання (за вибором студента-практиканта), їх аналіз;
- підготовку та проведення фрагментів навчальних занять, на яких використовуються *інноваційні* форми організації навчання (за вибором студента-практиканта);
- виконання *індивідуальних практичних завдань* різних рівнів (за вибором студента-практиканта);
- написання *рефератів* (з метою відпрацювання пропущених лекційних чи семінарських занять);
- виконання *завдань науково-пошукової роботи* (написання рефератів за тематикою проблемного характеру, розробку доповідей для публічного виступу, підготовку тестів, анкет, бесід, інтерв'ю тощо).

Розрізняють групову та колективну **форми організації семінарів**.

У випадку **групової форми** організації семінару, викладач взаємодіє з групою як з цілим, виконує навчальну функцію щодо студентів. При виступі студента зберігається груповий спосіб спілкування.

Недоліками цієї форми є такі:

- студенти, що виступають демонструють індивідуальні знання, тому спілкування відсутнє;
- немає співпраці і взаємодопомоги;
- зменшується інтелектуальна активність студентів;
- дистанція між викладачем і студентами ставить бар'єр спілкування.

Різновидом **колективної форми** організації спілкування на заняттях є *круглий стіл*. На такому семінарі здійснюється співпраця і взаємодопомога, кожен студент має право на інтелектуальну активність, зацікавлений в досягненні загальної цілі семінару, приймає участь в колективному виробленні висновків і рішень.

Під час оцінювання якості семінарського заняття, а також у ході підготовки до нього доцільно використовувати такі **критерії оцінки семінарського заняття**:

1. *Ціленаправленість*: постановка проблеми, зв'язок теорії і практики та майбутньої професійної діяльності.
2. *Планування*: виділення головних питань, пов'язаних із профілюючими дисциплінами.
3. *Організація семінару*: вміння викликати і підтримати дискусію, конструктивний аналіз всіх відповідей і виступів.
4. *Стиль проведення семінару*: пошвавлений, дискусивний чи в'ялий.
5. *Відносини «викладач – студенти»*: паритетні, в міру вимогливі чи песимістичні.
6. *Керування групою*: швидкий контакт зі студентами, впевнена поведінка в групі, справедливі відносини зі студентами, чи підвищений тон, опора в роботі лише на лідерів.
7. *Зауваження викладача*: кваліфікаційні, узагальнені чи відсутні.

Самостійна робота студентів та її методика

Самостійна робота студента (СРС) – це самостійна діяльність-учіння студента, яку викладач планує разом зі студентом, але виконує її студент за завданнями та під методичним керівництвом і контролем викладача без його прямої участі.

Важливу роль у вивченні навчальної дисципліни відіграють раціональні засоби: методи організації самостійної роботи, умови праці, режим дня, техніка праці та ін.

Під час вивчення навчальної дисципліни виокремлюють такі **види самостійного учіння** студента:

- слухання лекцій, участь у семінарських заняттях, виконання практичних і лабораторних робіт;
- відпрацювання тем лекцій та семінарських занять, виконання практичних і лабораторних робіт студентами заочної форми навчання (ЗФН);
- підготовка рефератів і курсових робіт, написання дипломної роботи;
- підготовка до модульного контролю та іспитів;
- робота з літературою та ін.

Щоб самостійна робота була ефективною, студент має глибоко усвідомити її необхідність, мету й подальшу корисність для себе. **Обов'язкові умови успішного виконання СР:** точне і конкретне визначення завдання, його вмотивованість, наявність і знання студентом методики виконання, терміни, форми і види контролю, надання консультативної допомоги з боку викладача.

Матеріали для самостійної роботи, його обсяги добирає викладач, він же визначає графіки, терміни виконання, форми контролю. Розробляє систему завдань, теми рефератів, курсових, кваліфікаційних, дипломних робіт, методичні рекомендації та інструкції, списки обов'язкової і додаткової літератури.

Щоб завдання для самостійної роботи можна було виконати, треба, аби вони відповідали умовам, а саме: були доступними і зрозумілими для студента, містили елементи новизни, давали змогу корегувати і контролювати їх виконання.

Окрему ланку в процесі підготовки до семінарського заняття становить безпосередня підготовка виступу з того чи того питання. Варто, щоб студент привчав себе виступати не за готовим текстом, зачитуючи його, а своїми словами, користуючись лише коротким планом.

Підготовка до виступу полягає в тому, щоб до кожного питання скласти на окремій картці чи аркуші короткий план з помітками потрібних цифр, записами цитат, конкретних фактів. Такий підхід дасть змогу виробити вміння виявляти самостійність під час виступів на семінарі.

Якщо студента поставили перед необхідністю самостійно розв'язувати завдання, це значно активізує потенції його психічної діяльності, сприяє розвитку та становленню позитивних якостей.

Поняття контролю навчальної діяльності студентів: функції, принципи організації, методи, види та форми

Педагогічний контроль – система перевірки результатів навчання і виховання студентів.

Головна мета контролю – визначити якість засвоєння навчального матеріалу, ступінь відповідності сформованих умінь та навичок цілям та завданням навчання.

Контроль має відповідати певним вимогам і бути об'єктивним, систематичним, освітнім, діагностичним, виховним, формуючим, керівним, розвивальним, оцінювальним, усебічним, а також охоплювати всі ланки навчального процесу й сприяти його розвитку та удосконаленню.

Контроль навчання виконує певні функції, має свої види, методи і форми, систему критеріїв оцінки якості професійних знань, навичок і вмінь у студентів.

Функції контролю за навчальним процесом у ВНЗ:

- діагностична, яка сприяє з'ясуванню об'єктивного рівня професійних знань, навичок і вмінь у студентів;
- корегувальна, котра полягає у внесенні змін у процес навчально-пізнавальної діяльності на основі об'єктивної оцінки попередніх знань, навичок і вмінь;
- освітня, сутність якої в тому, що вона сприяє поглибленню, розширенню і вдосконаленню професійних знань, навичок і вмінь студентів і слухачів;
- виховна, яка полягає в тому, що у процесі контролю формуються громадянські якості;
- стимулююча, що спонукає до активності у дидактичному процесі та вдосконаленні своїх знань, навичок і вмінь;
- оцінювальна, сутність якої – у вимірюванні та оцінці знань, навичок і вмінь студентів. На практиці її здійснюють, виставляючи оцінки;
- розвиваюча, яка виявляється в тому, що будь-який контроль викликає певне психічне напруження особистості, розвиток її розумових і фізичних сил, творчого мислення тощо;
- мобілізуюча, котра підсилює, концентрує, зосереджує моральні, інтелектуальні й фізичні зусилля на усунення виявлених недоліків або досягнення нових успіхів у навчанні.

Реалізація функцій залежить від дотримання основних принципів перевірки навчально-пізнавальної діяльності та оцінки знань, навичок і вмінь студентів.

Педагоги пропонують дотримуватися таких **принципів контролю**:

- індивідуального (за стилем і формами) підходу до перевірки та оцінки знань, навичок і вмінь студентів;
- систематичності та регулярності перевірок і оцінювання навчально-пізнавальних дій студентів;
- урізноманітнення видів і форм контролю, урахування виду й роду майбутньої професійної діяльності;
- всеосяжності, яка передбачає всебічність, тематичність і повноту контролю та оцінювання;
- об'єктивності перевірок та оцінювання;
- диференційованості контролю та оцінювання;
- єдності вимог до контролю з боку всіх науково-педагогічних працівників.

Принцип індивідуального підходу до перевірки та оцінки знань, навичок і вмінь студентів передбачає оцінювання кожного студента залежно від можливостей і здібностей, теоретичної та практичної підготовки, виявлених зусиль, сумлінності, активності в самостійній роботі тощо.

Принцип систематичності та регулярності вимагає виконання контролю на всіх етапах дидактичного процесу за певним планом.

Принцип урізноманітнення видів і форм контролю передбачає застосування різних форм, метода, прийомів і способів для оцінювання теоретичної та практичної підготовки студентів та її якості.

Принцип всеосяжності вимагає під час контролю охоплювати всі аспекти професійної підготовки студентів.

Принцип об'єктивності передбачає оцінювання у процесі контролю за науково розробленими об'єктивними критеріями, уникання суб'єктивних оцінних суджень та висновків педагога, які ґрунтуються тільки на поверховій перевірці знань, навичок і вмінь студентів.

Принцип диференційованості контролю базується на конкретній оцінці навчальних дій кожного студента з урахуванням змісту і специфіки їхньої професійної діяльності.

Принцип єдності вимог до контролю з боку всіх науково-педагогічних працівників передбачає керуватися в оцінюванні студентів єдиною системою вимог та критеріїв.

Види та форми контролю.

За призначенням і характером контроль поділяють на попередній, поточний, періодичний, підсумковий, взаємоконтроль, самоконтроль.

Попередній контроль проводять, щоб визначити рівень підготовленості студентів на початку нового навчального року чи періоду. Результати цього контролю суттєво впливають на з'ясування початкової ситуації для подальшої організації навчального процесу у вищому навчальному закладі, конкретизування, оптимізації та більш цілеспрямованого визначення його змістового компонента, обґрунтування послідовності опрацювання розділів і частин навчальних предметів, визначення основних методів, форм і засобів його проведення та ін.

Поточний контроль застосовують для перевірки і окремих студентів, і академічних груп, як правило, у повсякденній навчальній діяльності, насамперед, на планових заняттях. Педагог систематично спостерігає за навчальною роботою студентів, перевіряє рівень опанування програмного матеріалу, формування практичних навичок та вмінь, їхньої міцності, а також виставляє відповідні оцінки за усні відповіді, контрольні роботи, практичне виконання певних нормативів, передбачених збірниками нормативів і програмою навчальних дисциплін.

Періодичний контроль має системний, плановий і цілеспрямований характер. Він полягає у визначенні рівня та обсягу оволодіння знаннями, навичками і вміннями наприкінці тижня, місяця, кварталу, півріччя, навчального року. Цей контроль здійснюють і у процесі планових занять (навчань), і в спеціально відведений резервний час.

Підсумковий контроль спрямовано на визначення рівня реалізації завдань, сформульованих у навчальних програмах, планах підготовки та в інших документах, які регламентують навчально-виховний процес. Він охоплює і теоретичну, і практичну підготовку студентів, проводять його, як правило, наприкінці зимового й літнього періодів навчання, під час спеціальних заходів перевірки.

Безумовно, існує встановлений порядок виконання контролю, який визначено директивами, наказами, спеціальними інструкціями, порадами й методичними вказівками.

У навчально-виховному процесі діє **взаємоконтроль** у формі порад, консультацій, обміну досвідом, допомоги найкращих студентів тим, які відстають у навчанні.

Розрізняють **дві форми самоконтролю**: індивідуальна і групова. У разі індивідуальної форми контролю студент самостійно визначає ступінь опанування професійними знаннями, навичками та вміннями. Груповий самоконтроль передбачає оцінку власної навчальної діяльності та досягнутих успіхів, а також визначення недоліків, обґрунтування шляхів їх подолання.

До **основних форм організації перевірки знань**, навичок і вмінь, окрім самоконтролю, належать індивідуальна, фронтальна і групова перевірки.

Мета **індивідуальної перевірки** – визначити, на якому рівні кожен студент оволодів сукупністю знань, навичок і вмінь, розвитком професійних якостей, а також визначити основні недоліки й шляхи їх усунення.

Фронтальну перевірку застосовують, щоб за відносно короткий термін часу з'ясувати рівень опанування програмного матеріалу. Педагог готує з певної теми короткі запитання, які він задає студентам, і вимагає коротких відповідей на них з місця. Наприклад, фронтальна письмова робота.

Групова перевірка спрямована на з'ясування рівня колективних дій, злагодженості й згуртованості під час виконання завдань.

Інколи виправдовує себе **комбінована перевірка** – поєднання зазначених вище форм.

Відповідно до цілей контролю, які визначають педагоги, для реалізації цих форм перевірки використовують певні методи.

Методи перевірки – це сукупність прийомів і способів педагогічної діагностики ефективності навчально-пізнавальної діяльності студентів забезпечувати повну й змістовну інформацію про перебіг дидактичного процесу у навчальних закладах та про його дієвість і результативність.

Основні методи перевірки успішності студентів у дидактичному процесі та визначення ефективності цього процесу, побічне спостереження, усне опитування, вправляння, програмований контроль, письмові роботи, дидактичні тести тощо.

За допомогою **методу спостереження** за навчально-пізнавальною діяльністю студентів педагог докладно пізнає їх діяльність, ставлення, волю й бажання, з'ясовує нахили і здібності, успіхи, поведінку, можливості та способи дій у певних ситуаціях, визначає обсяг і глибину оволодіння професійними знаннями, рівень опанування відповідними навичками та вміннями, ступінь сформованості особистісних якостей, визначає недоліки й шляхи їх усунення тощо. Контрольне спостереження можна здійснити в будь-який час і на будь-яких заняттях.

Письмовий контроль забезпечує глибоку й всебічну перевірку опанування програмного матеріалу. За допомогою письмових робіт одночасно контролюють значну кількість студентів у різних галузях знань.

Цей метод досить об'єктивний, бо надає можливість порівняти знання різних студентів за допомогою стандартних запитань, виявити теоретичні знання, практичні навички та вміння, а також адекватне їх застосування для розв'язання конкретних професійних завдань. У результаті такого аналізу в педагога формується уявлення про кожного студентами, про його переваги та недоліки.

Ще одним методом перевірки є **усне опитування**. Його здійснюють за допомогою бесіди, оповідання студента, тлумачення певних теорій, ідей, поглядів професійних явищ тощо, їхня найбільша методична цінність – те, що вони забезпечують безпосередній живий контакт педагога з тими, хто навчається. В основі усного опитування - монологічна відповідь студента або бесіда. Цей метод, завдяки своїй специфіці й характеру застосування, використовують і щоденно на планових заняттях, і на різноманітних перевірках.

Досить ефективним методом перевірки результатів навчання студентів є **метод вправління** – практичні заняття, практикуми, практики тощо.

У вищій школі наприкінці кожного семестру проводять іспити і заліки.

Заліки, як правило, є формою перевірки успішного виконання лабораторних і розрахунково-графічних робіт, курсових проектів (робіт), засвоєння навчального матеріалу на практичних і семінарських заняттях, а також способом перевірки проходження навчальної і виробничої практики та виконання у процесі цих практик усіх навчальних доручень відповідно до програми. В окремих випадках заліки можуть проводити і з дисципліни загалом, і з окремих її частин.

Іспити і заліки є підсумком самостійної роботи студента протягом семестру або навчального року. Щоб успішно їх скласти, необхідно систематично і наполегливо працювати над засвоєнням матеріалу з кожної навчальної дисципліни впродовж усього семестру.

Курсова робота – один з видів індивідуальних завдань навчально-дослідного, творчого чи проектно-конструкторського характеру, який має на меті не лише поглиблення, узагальнення і закріплення знань студентів з навчальної дисципліни, а й застосування їх при вирішенні конкретного фахового завдання і формування вмінь самостійно працювати з навчальною та науковою літературою, електронно-обчислювальною технікою, лабораторним обладнанням, використовуючи сучасні інформаційні засоби та технології.

Курсовий проект відрізняється від курсової роботи наявністю конкретного об'єкта наукових досліджень (окремі підприємства, організації, галузі) і розрахунково-проектного розділу, який виконується на матеріалах цього об'єкта з метою надання науково обґрунтованих пропозицій виробництву.

Дипломна робота є підсумком навчальної та науково-практичної діяльності студента за період навчання у вищому навчальному закладі. Захист дипломної роботи є комплексною формою контролю досягнутого випускником кваліфікаційного рівня. Випускна дипломна робота виконується під керівництвом найбільш досвідчених науково-педагогічних працівників ВНЗ (доцентів та професорів).

Дипломна магістерська робота виконується на завершальному етапі навчання студента за освітньо-професійною програмою підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр».

Магістерська робота – це кваліфікаційний науково-практичний доробок, що містить науково обґрунтовані теоретичні та експериментальні результати, наукові положення, і свідчить про спроможність студента самостійно проводити наукові дослідження в обраній галузі знань.

Тестування. Форми тестових завдань та методи оцінювання критеріїв якості тестів

Тест (англ. *test* – іспит, випробування, дослід) – контроль. Методом тестів користуються для визначення рівня сформованості знань і вмінь з навчальної дисципліни. Тести дають змогу об'єктивно оцінювати рівень опанування теоретичних знань, практичних навичок та вмінь.

Щодо цілей навчання тести поділяють на чотири види:

■ перевірки знань (фактів, понять, законів, теорій), тобто знання таких відомостей, які необхідно було раніше запам'ятати і тепер відтворити. Головне тут-репродукування знань;

■ виявлення вмінь виконати певні розумові дії на основі здобутих знань. Вимагають уміння розв'язати типові завдання;

■ виявлення вмінь самостійно здійснити критичний аналіз вивченого матеріалу;

■ визначення вмінь студентів творчо використовувати здобуті знання під час розв'язання нестандартних завдань.

Тести можуть бути:

- короткими (10-20 завдань);
- середніми (до 300 завдань);
- довгими (більш як 300 завдань).

Складання тестів передбачає таку послідовність дій:

1. Визначення мети тестування.
2. Структурування навчального матеріалу.
3. Вибір оптимальної форми тестових завдань.
4. Визначення методики оцінювання.
5. Складання тестових завдань та їх апробація.
6. Визначення якості тесту.
7. Організація тестування.

Поділяють тести: на тести відкритої форми (із вільно конструйованими відповідями) і тести закритої форми (із запропонованими відповідями).

Завдання **відкритої форми** – такі завдання, відповіді до яких не додаються. Студенти повинні відповідати, висловлюючи власну думку та відношення до проблеми. Тести відкритої форми передбачають короткі однозначні відповіді, які ґрунтуються переважно на відтворенні вивченого матеріалу, або складні (комплексні) відповіді, які потребують розвинутого логічного мислення, вміння аналізувати.

Закрита форма – коли студентам пропонується декілька готових відповідей, що мають правдоподібний зміст, але тільки одна (декілька) з них є правильною. Відповідей може бути 2, 5 та більше. Завдання закритої форми будуються у вигляді стверджувального речення, тобто висловлювання, правильного чи неправильного. Це речення має бути завершеним, коротким, чітким і ясним. Зрозумілість завдання повинна бути абсолютною. Завдання в тесті позначається послідовною цифровою нумерацією, відповіді можуть позначатися цифрами або літерами. До кожної групи завдань подаються інструкції.

Тести закритої форми передбачають вибір відповіді з певної кількості варіантів. Серед таких тестів *виокремлюють тест-альтернативу, тест-відповідність*:

Тест-альтернатива вимагає вибору однієї з двох запропонованих відповідей. Застосовують його під час контролю таких показників засвоєння, як уміння визначати використання фактів, законів, підводити під поняття, встановлювати причину якогось явища. Недолік цього виду тесту полягає в тому, що він не дає змоги вільно конструювати, формулювати відповідь. Його перевагою є те, що він допомагає швидше орієнтуватися в матеріалі, знаходити спільне та відмінне у явищах, легше класифікувати конкретні явища за певними видами.

Тест-відповідність, як правило, складається з двох частин, між якими слід встановити відповідність. Застосовують його для виявлення таких результатів засвоєння, як уміння визначати використання речовин, апаратів, процесів, встановлювати зв'язок між абстрактним і конкретним поняттями, класифікувати їх тощо. Перевага тестів-відповідностей полягає у компактній формі завдання, завдяки якій протягом короткого часу вдається перевірити засвоєння великого обсягу навчального матеріалу. Недоліком є обмеженість безпосередньої мети контролю і ускладнення при доборі матеріалу.

Тестовий контроль використовують з метою актуалізації знань перед викладанням нової теми, виведенням підсумкових оцінок, на групових заняттях, на заліку чи іспиті, а також перед практичними і лабораторними роботами. Крім того, тести можуть слугувати засобом внутрішнього контролю для порівняння, визначення рівнів успішності окремих груп студентів, порівняльної характеристики різних форм і методів викладання. Доцільним є проведення тестової перевірки кожної теми навчальної дисципліни з усіх основних її питань.

Такий вид контролю дає змогу ефективніше використовувати час, ставить перед усіма студентами однакові вимоги, допомагає уникати надмірних хвилювань. Тестова перевірка унеможливорює випадковість в оцінюванні знань, стимулює студентів до самоконтролю. Однак тест може виявити лише знання фактів, він заохочує до механічного запам'ятовування, а не до роботи думки.

Практика показала наступні **переваги тестування** над іншими формами контролю знань:

- ✓ упродовж досить обмеженого часу може бути перевірена якість знань, навичок у зазначеній кількості студентів;
- ✓ можливий контроль знань, умінь, навичок на необхідному, заздалегідь запланованому рівні;
- ✓ реальним є самоконтроль;
- ✓ знання оцінюють більш-менш об'єктивно;
- ✓ увага студента фіксується не на формуванні відповіді, а на осмисленні її суті;
- ✓ створюють умови для постійного зворотного зв'язку між студентом і викладачем.

Проте тестовий контроль знань має й **істотні недоліки**:

- ✓ ймовірність випадкового вибору правильної відповіді;
- ✓ можливість при застосуванні тестів закритого типу оцінки тільки кінцевий результат (правильно—неправильно), у той час як сам процес, що привів до нього, не розкривається;
- ✓ психологічний недолік – стандартизація мислення без врахування рівня розвитку особистості;
- ✓ велика затрата часу на складання необхідного «банку» тестів, їх варіантів, трудомісткість процесу; тести не сприяють розвитку мови.

Питання для самоконтролю знань:

1. У чому сутність семінарського заняття? Назвіть вимоги, що їх висувають до проведення семінарського заняття.
2. У чому сутність практичного заняття? Назвіть вимоги, що їх висувають до проведення практичного заняття.
3. Від чого залежить ефективність проведення практичних занять? Відповідь обґрунтуйте.
4. Які функції практичного (семінарського) заняття?
5. У чому відмінність між практичним та лабораторним заняттям?
6. Опишіть структуру лабораторного заняття.
7. Назвіть основи/ види семінарських занять. Висвітліть технологію і методику організації та проведення просемінарів.
8. Яка місце у навчально-виховному процесі належить спецсемінарам? Поясніть технологію і методику їх проведення. За допомогою яких критеріїв ви оцінюєте ефективність семінарських занять?
9. Назвіть основні типи семінарських занять.
10. З'ясуйте дидактичні завдання семінарських занять у вищій школі.
11. Що таке контроль?
12. У чому мета педагогічного контролю?
13. Які функції контролю?
14. Проаналізуйте принципи організації педагогічного контролю.
15. Охарактеризуйте види контролю. Назвіть методи контролю. Охарактеризуйте форми організації контролю.

Практичне завдання для самостійної роботи:

Підготувати, оформити письмово і представити на занятті фрагменти навчальних занять (індивідуально) із фахових дисциплін з використанням сучасних методів навчання:

- розробка лекційного заняття (одне питання – до 7-10 хв.) по вибраній темі.
- розробка завдань та підбір задач (4-5) для проведення практичного або семінарського заняття по вибраній темі.
- розробка завдань та пакету білетів для проведення контрольної роботи (5-6 білетів по 4-5 питань) або тестування (10-12 запитань + 4-5 відповідей) по вибраній темі.

Використати для підготовки:

- Навчальний план підготовки «бакалавра» (2015 р.), напрям підготовки – Хімія.
- Робочі програми навчальних дисциплін:
 - ✓ Неорганічна хімія,
 - ✓ Органічна хімія,
 - ✓ Кристалохімія,
 - ✓ Фізична хімія,
 - ✓ Хімія ВМС,
 - ✓ Хімія барвників.
- Перелік індивідуальних завдань.

Література:

1. Болюбаш Я.Я. Організація навчального процесу у вищих навчальних закладах освіти. – К.: ВВП "Компас", 1197. – 64 с.
2. Гура О.І. Педагогіка вищої школи: Вступ до спеціальності: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 224 с.
3. Мазоха Д.С., Опанасенко Н.І. Педагогіка: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 232 с.
4. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Методичний посібник для студентів магістратури. – К.: Центр навч. літератури, 2003. – 316 с.
5. Лебединський І.П. Організація самостійної роботи студентів при вивченні загальноосвітніх предметів / І.П.Лебединський // Нові технології навчання: Наук.-метод. Зб. – К., 1996 . Вип. 17. – С.137 – 147.
6. Мороз О.Г. Навчальний процес у вищій школі / О.Г.Мороз. – К: Форум, 2001. – 543 с.
7. Немиш Н.В. Методи навчання у вищій школі / Н.В.Немиш // Науковий вісник УДУ: Педагогічна соціальна робота. – Ужгород, 2000. – Вип. 3. – С.88 – 99.
8. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / В.Л. Ортинський – К.: Центр учбової літератури, 2009. – С.152-162.